

STRIC TINE:

Čitati — dobro, poizkusiti — bolje!

(Dalje.)

9. Mlin, ki ne melje.

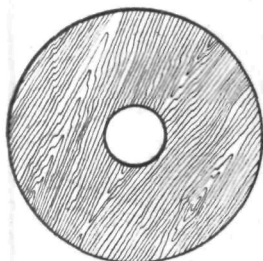

ni dan sem se izprehajal tam pred mestom ob potoku, ki ves vesel hiti preko kamenja v naročaj mamicí Savi. Misli so pohitele daleč nazaj in so se ustavile na trati kraj gozda, ob potoku, ob mojem potočku. Bog ve, da mi ni nikjer na paši potekal čas hitreje nego pod tisto staro, razkrehnjeno vrbo kraj potoka. Na tistem mestu je bila prav ob kraju močna brzina v vodi. Valčki so kosec za koscem odnašali nizko obrežje, da se je stara iznemogla vrba vsa v smrtnem strahu nagibala na vodo. Tam pod vrbo je bil moj mlin. In še marsikaj.

Vem, da si zna narediti preprost mlin vsakdo izmed vas dečkov. Pedenj dolgo vrtence iz sveže vrbovine, na sredi štirikrat navzkriž preklano, v špranje je vtaknjenih osem enako dolgih prečk, na vsakem koncu vretenca rogovilica v tleh za tečaj, pa je mlinček gotov. Ne mlinček. Kolo. A kdo bi se prerekal o imenu. Povem vam, da je tak mlin sicer hitro gotov, pa ni veliko prida. Posebno ponosni ne morete biti na tak izdelek. Torej kaj popolnejšega. Poslušajte in poizkusite!

Če držite v tekočo vodo ozko ravnilo, tako da se upira voda v njega širšo stran, morate uporabiti nekoliko moči, da obdržite ravnilo v navpični smeri. Še več moči morate uporabiti, če vzamete za poizkus široko desko. Polo lepenke vam voda kar upogne. V tekoči vodi je čudovita živa sila, ki izkuša izpodriniti in odmekniti vse, karkoli se ji stavi na pot. Čim večja je ploskev, ki je vodi napoti, s tem večjo močjo pritiska voda nanjo. In to je važno za nas!

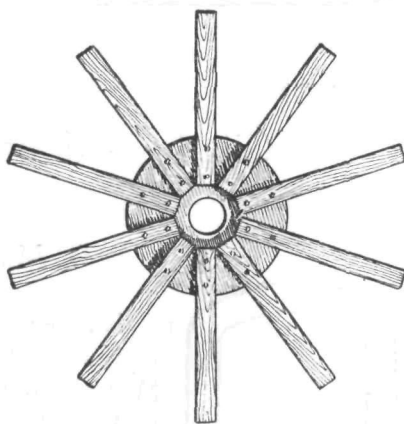
Sedaj pa nabrušen pipec v roko, pa žago in oblič. Da, oblič! Zakaj pa ne? To orodje ni v uporabi tako težko, kakor se vam zdi. Najprej narišite na pol cm debelo desko dva enako velika kroga, ki jima meri premer prilično 10 cm. Kdor hoče narediti večje kolo, naj nariše ona dva kroga primerno večja. Za tem izrežite z ozko žago ali pa z nožem oba kroga, da dobite dve kolesci, ki se popolnoma skladata. V sredi vsakega kolesca izvrtajte pa še do 2 cm široko luknjo (sl. 20.). Sedaj pa odžagajte od 1 cm debele deske dve po 1 cm široki in 75 cm dolgi letvi, ki jih z obličem ali z nožem obdelate tako, da dobita obliko enakomerno debelega

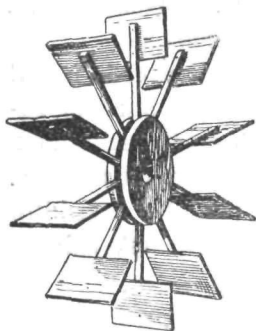
Slika 20.

kvadratnega ravnila. Vsako letvo razrežite v pet po 15 cm dolgih kosov. Posamezne kose pribijte na eno kolesce, kakor kaže (sl. 21.). Potem pribijte še drugo kolesce tako na prvo, da zakriva znotranje konce prečk in da sta luknji obeh kolesc skladno druga vrhu druge.

Da se bo vrtelo mlinsko kolo z večjo močjo, mu morate narediti velike in lahke lopate. V ta namen služijo posebno dobro deščice, ki so iz njih zbiti zabožčki za smodke. Iz takih deščic narežite deset enako velikih, pravokotnih kosov. Vsaka lopata bodi n. pr. 10 cm dolga in 5 cm široka. Deščice pribijte povprek na zunanje konce prečk (sl. 22.). Za vreteno vzemite 20 cm dolg kos gladkega lesa. Z obličem ali z nožem ga obdelajte tako, da bo štiriroben, kakor debelo kvadratno ravnilo. Ako posnamete vse štiri robove, dobite osmerokotno vreteno. Če ponovite to delo še enkrat, ima vreteno že šestnajst robov in je že prilično valjaste oblike. Debelina vretenova se mora seveda ravnati po luknjah sredi kolesc, ki sem jih omenil izpočetka. Da bo vsa priprava popolna, nasadite na en konec vretena kratko vretence, ki je bil na njem navit sukanec. Namen tega vretenca vam razjasnim pozneje. Ko ste zabili vreteno v pripravljeno kolo z lopatami, zabijte še na vsak konec vretena primerno močen žrebliček za tečaj (sl. 23.). Mlinsko kolo je gotovo, pa ga lahko zanesete na vodo. Ne! Prej naredite še iz 1 cm debele deske ležišči za tečaja (sl. 24.). To sta dve ravnili podobni, spodaj priostreni deščici. Njih dolžina se ravna po globlini vode. V 2 do 3 cm globoki reži pri vrhu se vrtil tečajni žrebliček.

Slika 21.

Slika 22.

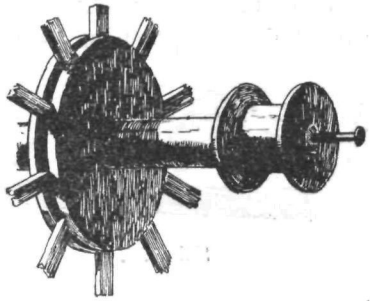
In sedaj k potoku! Če je izdelek dober, bo gotovo kos svoji nalogi. Povem vam namreč, da še nisem pri koncu. Čemu bi se neki trudil človek

toliko, samo da bi se ono kolo vrtelo? Če je zakaj, naj opravlja delo, ki mu ga naložimo. A o tem prihodnjic!

10. Telefon.

Ko bi se danes vrnil na zemljo kdo, ki je živel pred sto ali celo tisoč leti, pa bi si ogledal življenje in vrvenje na tem božjem svetu, gotovo bi ne verjel svojim očem. In če bi mu rekli: „Slišite, vi stric, mi lahko tu kje na slovenski zemlji prav udobno sedimo in govorimo z znancem, ki takisto udobno sedi na cesarskem Dunaju,“ bi nas tisti prednamec gotovo grdo pogledal, češ: „Poleg vsega se je v teku stoletij razvila tudi lažnivost!“

Pa je tako. Saj ste že gotovo slišali o telefonu. Če še niste, pa še boste. Ne nameravam vam razlagati, kako je ustvarjen telefon. Ta naprava ni tako preprosta, da bi dejal, tako in tako je, prava reč! Hočem vam opisati telefon, ki si ga lahko naredite sami.

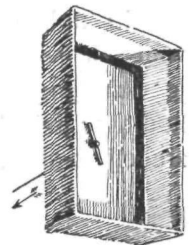
Slika 23.

Slika 24.

Vzemite znotranji del škatljice, ki so bile v njej švedske užigalice. Sredi dna naredite z buciko ali šivanko majhno luknjico. Prav tako si priredite še eno škatljico. Sedaj vtaknite skozi dno prve škatljice kos sukanca ali pa volne, kakršno uporabljajo za pletenje nogavic. Dobro je, če volneno nit poveščite s kosom voska, tako kakor dela črevljar dreto. Da se nit trdno drži na dnu škatljic, privežite na konec kratek klinček (sl. 25.), ali pa naredite koncem niti velik voz. Takisto pritrdite nit tudi na dnu druge škatljice. Telefon je pripravljen za uporabo.

Prvo škatljico obdržite sami, drugo pa dajte tovarišu, ki se naj z njo oddalji za mnogo korakov — kolikor dopušča nit, ki bodi naposled rahlo napeta. Napeta nit se ne sme med škatljicama nikjer dotikati kakega predmeta. Sicer je pa lahko dolga več nego sto korakov. Če položi tovariš odprtino svoje škatljice na uho, vi pa v svojo škatljico potihoma govorite, začuje tovariš v svojem telefonu rahlo šuštenje in razloči celo besede. Seveda mora biti v okolici mir. Lahko pa govori tudi on, vi ga pa poslušate. Mnogo bolj občutljiv telefon si lahko naredite iz okroglih škatelj, ki so bili v njih zdravilni praški. Treba jim je samo izbiti dno in ga nadomestiti s tankim pa močnim papirjem, ki lahko vzdrži nase pritrjeno nit.

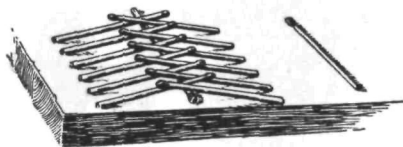
Slika 25.

Kako si razlagate tak telefon? Čakajte? Če zapičite pletilko v špranjo, pa jo pritisnete na stran in hitro izpustite, začujete brneč glas. Obenem vidite, da se pletilka giblje v hitrih stresajih. Kdor je že bil v zvoniku in je položil roko na doneč zvon, je čutil v roki čudno stresanje. Položite roko na grlo in izgovorite besedo! Kadar govorimo, se stresajo mišice glasilke v grlu, pa tudi zrak v ustni duplini. Če govorimo v naš telefon, udarjajo zračni

stresaji ob dno v škatljici in ga stresajo. Obenem se stresa vsa nit, torej tudi dno druge škatljice. Zrak se v drugi škatljici ob teh stresajih vzvalovi, in zračni valčki udarjajo ob občutljivo slušno pripravo v ušesni duplini. Naš tovariš začuje rahel šelest ali razloči celo posamezne besede.

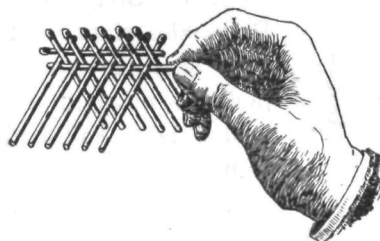
11. Težka naloga.

Ne igrajte se z užigalicami! Sam Bog ve, koliko nesreč so že povzročile užigalice v otroških rokah! Zato bi vam pravzaprav ne smel pokazati sledečega poizkusa. A na srečo so že skoraj popolnoma izginile nevarne žveplenke, švedske užigalice se pa ne vna-mejo tako rade. Sicer ste pa že veliki in previdni.

Slika 26.

Torej naloga! Položite na mizo užigalico in naložite na njo dve vrsti drugih užigalic, kakor vidite na (sl. 26). Sedaj recite komu izmed gledalcev, naj samo s spodnjo užigalico naenkrat vzdigne vso skladalnico. Bodi dotičnik še tako spreten, naloga se mu ne posreči. Užigalice ostanejo na mizi in se nečejo prijeti spodnje užigalice. Pa poizkusite vi! Nalogo rešite prav z lahkoto, če položite v jarek nad spodnjo užigalico še drugo. Če primete sedaj spodnjo užigalico — zgornja leži popolnoma prosto — lahko vzdignete vso skladalnico, ne da bi ostala kakšna užigalica na mizi (sl. 27).

Slika 27.

Rešili ste nalogo. Ali pa tudi veste, zakaj užigalice ne padejo, čeprav niso prav nič pritrjene? Vzrok temu je trenje. Užigalice niso popolnoma gladke. Vse so polne prav majčkenih zarez, brazgotin in dlačic. Vsaka užigalica v skladalnici se drgne ob spodnjo in zgornjo užigalico. Zaradi zarez, brazgotin in dlačic ne more izdrkniti nobena. Če ponovite isti poizkus, pa vzamete namesto užigalic šivanke, ki so uglajene, se vam poizkus nikakor ne posreči. Trenje ali drgnjenje je v življenju velike važnosti. Ko bi ne bilo trenja, bi ne mogli stati in hoditi po tleh. Popadali bi kot na najglajšem ledu. Brez trenja bi ne držal noben žrebelj in noben klin, pa še marsikaj bi ne bilo tako, kakor je.

12. Žejna kupica.

O zraku sem vam že povedal, da zavzema prostor kakor vsako drugo telo, da se da stisniti, pa da se zopet raztegne, ko odjenja pritisk. Danes še nekaj o zraku.

Vzemite krožnik in ga napolnite 2 do 3 cm visoko z vodo. Nato zmečkajte kos mehkega papirja v rahel klopčič in ga porosite z nekoliko kapljicami špirta. Klobčič položite na vodo in ga prižgite. Zaradi varnosti pa mi prej odstranite steklenico s špiritom! Nad goreči papir držite nekoliko časa

kupico z odprtino navzdol, ne da bi se njen rob dotikal papirja ali celo vode. Ko dogoreva papir, ga preveznite s kupico tako, da sega nje rob do krožnikovega dna (sl. 28.). Papir v hipu ugasne, voda pa se dvigne v kupici skoraj do polovice višine.

Če vas kdo vpraša, zakaj kupica tako željno pije vodo, mu razložite ta pojav prilično tako: Ko smo držali kupico nad gorečim papirjem, se je v njej razgrel zrak. Razgreti zrak se pa raztegne in zavzame večji prostor. Nekoliko zraka mora torej iz kupice ven. Sedaj preveznemo goreči papir, ta ugasne, zrak se hitro ohladi in skrči na prejšnjo razsežnost — dalje razlagajte pa kar sami! Meni se danes neče več.

Slika 28.

(Dalje).

V pomladni noči.

*Mlada Ivka — nagajivka
sladko zadremala je,
o kanarčku svojem sanje
zlate zasanjala je.*

*A kanarček — starček sanja
sladke sanje mladih dni,
ko imel je še družico . . .
V spanju se oglašá „čri!“*

*In celo na vrtu kostanj
dremlje, kima, sanja
o prekrasni devi vesni . . .
V vetriču se klanja.*

Bořivoj.

Dve brezi.

*Beli brezi v gaju sta zelenem
šepetali,
ob nočeh pomladnih svetlih
sta kramljali.*

*In sekira smrtno pesem
je zapela,
breza bela vrh klonila,
zadrhtela . . .*

*Pa s sekiro na rami mladenič
prižvižgal je v gaj,
obstal je pri brezah — sestricah:
„To krasen bo mlaj!“*

*A sestrice njena v logu
zdaj sameva,
in zeleno njeno listje
oveneva . . .*

Bořivoj.

